

Sovjetsko-afganistanski rat u hladnoratovskom kontekstu

Kapular, Mato

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:118768>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-02**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Mato Kapular

Sovjetsko-afganistanski rat u hladnoratovskom kontekstu

Završni rad

Mentorica: doc.dr.sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2018. godine

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Studij pedagogije i povijesti

Mato Kapular

Sovjetsko-afganistanski rat u hladnoratovskom kontekstu

Završni rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, znanstveno polje povijesti,
znanstvena grana svjetska moderna i suvremena povijest

Mentorica: doc.dr.sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2018. godine

Sažetak

U radu je prikazana sovjetska intervencija u Afganistanu koja je počela 1979. i trajala sve do 1989. godine. U radu su prikazane okolnosti same intervencije kao i kratak uvod u povijest i najvažnije odrednice Afganistana kao zemlje. Kada govorimo o sovjetsko-afganistanskom sukobu važno je objasniti njegov hladnoratovski kontekst. U ratu su bile angažirane i Sjedinjene Američke Države koje su pomagale mudžahedinima u oružju i obuci preko svojih saveznika, najvećim dijelom preko Pakistana. Intervencija Sovjetskog Saveza postati će simbol za njegovu neuspješnu vanjsku politiku prema Trećem svijetu, a sukob će za posljedicu imati stvaranje novih radikalnih islamskih skupina koje će svojim terorističkim djelovanjem ovaj puta potaknuti SAD da odluči poći stopama Velike Britanije i SSSR-a te intervenira u Afganistanu 2001. godine

Ključne riječi: Afganistan, SSSR, SAD, hladni rat, mudžahedini

SADRŽAJ

UVOD.....	1
1.Geografsko etničke odrednice Afganistana	2
2. Afganistan na prijelazu stoljeća.....	6
3. Uzročni čimbenici i okolnosti pred sovjetsko-afganistanski sukob	8
4.Dolazak komunista na vlast u Afganistanu.....	14
5. SSSR-ova vojna intervencija	18
6. Posljedice sovjetske intervencije u Afganistanu	24
Zaključak.....	25

Uvod

Nakon završetka Drugog svjetskog rata svijet je bio podijeljen na dva bloka s dvjema suprotstavljenim ideologijama. Zapad, predvođen SAD-om zastupao je kapitalističko uređenje, dok je istočni na čelu sa SSSR-om svoju viziju države zamišljao na tekovinama komunizma i socijalizma. Svijet je ušao u razdoblje hladnoga rata. Premda dvije najveće svjetske sile, SAD i SSSR nikad nisu direktno ratovala jedna protiv druge objavivši rat, te iako hladni rat nikad nije eskalirao u masovni oružani sukob svjetskih razmjera, obje velesile su platile danak tijekom ovog razdoblja, kako financijskim, tako i ljudskim gubitcima. No međutim, sukobi ova dva bloka obično su se odražavali kroz unutrašnje sukobe manjih zemalja. Povijest hladnog rata je globalna, pa ga u tom kontekstu treba i proučavati. Sukob interesa velikih sila najčešće se prelamao preko leđa malih država koje su imale važnu ulogu u međunarodnim odnosima. Na takve primjere nailazimo u Koreji, Vijetnamu, Africi, Južnoj Americi, a između ostalog i u Afganistanu. Afganistan, zemlja koja je se tradicionalno nalazila između interesa velikih sila, našla se je u žarištu hladnoratovskih zbivanja u drugoj polovici 20.st. Zbog velike društvene razjedinjenosti, nerazvijenosti te bitnog geostrateškog položaja, Afganistan nikad ni nije imao priliku izbjeći utjecaju velikih sila. Krajem 70-ih zbog potencijalnog pada komunističke vlade te sve većih nemira i utjecaja radikalnih muslimanskih pokreta Sovjetski Savez će se odlučiti za intervenciju u toj državi. S njom SSSR ulazi u krvavi sukob iz kojeg se neće moći izvući devet godina, a SAD će isti taj rat vidjeti kao priliku da Sovjetima priušti njihovu verziju Vijetnama. Početak sovjetsko-afganistanskog rata označio je kraj politike detanta, dok je njegov kraj nagovijestio i sam kraj hladnog rata.

1. Geografsko etničke odrednice Afganistana

Afganistan je država smještena u jugozapadnom dijelu središnje Azije, okružena regijama Bliskog istoka, indijskog potkontinenta i središnje Azije s površinom od 652 864 km². Na sjeveru graniči s bivšim sovjetskim republikama, a današnjim državama Turkmenistanom, Uzbekistanom i Tadžikistanom, na zapadu dijeli granicu s Iranom, na istoku manjim dijelom granicu od 76 km s Kinom, te na jugoistoku s Pakistanom granicom dugom 2430 km, prožetom neprohodnim planinskim lancima. Upravo će ta granica, nastala Durandovom linijom, kroz povijest pa sve do danas biti uzrok spora između te dvije države.¹ Afganistan je kontinentalna zemlja duboko u kopnu Azije bez izlaza na more. Ipak njegova najvažnija geografska odrednica, uz sam položaj, je planinski reljef, karakterističan duž cijele zemlje, a najveći planinski masiv je Hindukuš koji razdvaja zemlju na dva dijela. Takav reljef, zbog razvedenosti terena, teške prohodnosti i slabe mogućnosti povezivanja različitih dijelova zemlje je zajedno s osvajanjima raznih vojski tijekom povijesti uzrokovao velike raznolikosti među stanovništvom na etničkoj i jezičnoj osnovi. Naime zbog svoga položaja na raskrižju putova srednje Azije, prostor današnjeg Afganistana je kroz čitavu svoju povijest bio podvrgnut osvajanjima raznih vojski. Od razdoblja Aleksandra Velikog, preko Džingis kana, pa sve do današnjeg doba i današnjih supersila, na tom su se prostoru sukobljavale različite civilizacije, interesi, te rađala, ali možda još značajnije propadala carstva.²

Mnoga učestala i neprestana ratna zbivanja, posebno u zadnjim desetljećima, koja su za sobom ostavljali uništenu infrastrukturu, nemogućnost kontinuiranog razvoja zemlje, društvenu nestabilnost te neiskorištavanje i odljev ljudskog potencijala smjestili su Afganistan među najnerazvijenije i najsiromašnije zemlje svijeta. U siromaštvu živi više od trećine siromaštva, a prema podacima iz 2013. godine stopa nezaposlenosti je iznosila čak 40%. Veliku prepreku gospodarskom oporavku, uz postojeće sukobe u zemlji, predstavlja i velika korupcija kao i ilegalna proizvodnja opijuma, u čemu je Afganistan jedan od predvodnika u svijetu. Jedan od razloga gospodarskog neoporavka je i neiskorištavanje postojećih potencijala zemlje. Naime, iako ne posjeduje primjerice poljoprivredne potencijale, Afganistan posjeduje značajna nalazišta ruda poput željeza, bakra, te ležišta nafte i prirodnog

¹ Skupina autora, Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje), URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=674> Leksikografski zavod Miroslav Krleža (pristupljeno 2.7.2018)

² Mikac, Robert, *Afganistan: Nikad završeni sukob*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2008., str.48.

plina koja nisu dovoljno iskorištena. Dobru predodžbu afganistanske ekonomije pokazuje podatak da je 2012. godine vrijednost izvoza Afganistana iznosila 2,76 milijarda dolara, a uvoza 11,4 milijarde dolara.³ Navedeni gospodarski čimbenici su svakako utjecali na svakodnevni život tamošnjeg stanovništva. Životni standardi i mogućnosti stanovništva su među najnižima na svijetu. Životni vijek iznosi tek 44 godine, a stopa pismenosti 28 %, pri čemu samo 9 % žena pohađa školu. No razlog ovome podatku ne smije se tražiti samo u razvijenosti zemlje, već i u tradiciji i načinu života tamošnjeg plemenskog stanovništva. Naime, komunistička vlast na čelu s Muhammadom Tarakijem je tako odlučila u sklopu socijalne obnove omogućiti obrazovanje žena, a ta je odluka izazvala veliki otpor tradicionalista koji su tu odluku doživjeli kao zadiranje u njihov tradicionalni način života. Zbog svega navedenog ni ne čudi podatak da je na UN-ovoj ljestvici ljudskog razvoja Afganistan na poražavajućem pretposljednem mjestu.⁴

Za razumjeti zbivanja u Afganistanu, kako kroz povijest, tako i aktualna, potrebno je razumjeti multietničku heterogenost i raslojenost afganistanskog stanovništva. Kao što je već spomenuto, neprohodni planinski reljef koji je uvjetovao odvojeni život različitih plemena, gdje je svako od njih razvilo za sebe karakteristične običaje i vrijednosti, te mnoge vojske koje su za sobom dovodile stanovništvo različitih naroda, od Ahemenida, Kušana, Indo-Grka, Ghaznavida, Mongola i mnogi drugi koji su imali pretenzije prema ovim područjima,⁵ učinili su od Afganistana zemlju u kojoj prevladavaju različite etničke skupine. Kako to područje nikad nije djelovalo kao koherentna cjelina, već kao niz manjih cjelina, Afganistan se tim više činio kao lakši plijen vanjskim osvajačima, premda oni nisu uvijek imali toliko uspjeha, posebno u novijoj povijesti. Naime, iako je afganistanski prostor obilježen suživotom različitih kultura koje karakterizira međusobna nesnošljivost na etničkoj osnovi i unutar-vjerski sukobi, kada bi pojavila vanjska prijetnja, razna bi se etnička plemena ujedinila i obično uspijevala protjerati stranu vojsku, a potom bi nastavili s načinom života kakav su vodili i prije, ne obazirući se previše na buduće potencijalne ugroze. Afganistanci jednostavno nisu trpjeli prisutnost strane vojske na svome teritoriju, te su nastojali živjeti slobodno od utjecaja stranih sila i pod cijenu vlastitih života.⁶ Zbog tih iskustava stanovnici Afganistana su se sve više povlačili u izolaciju i zatvarali vrata svoje zemlje strancima. Što se tiče

³ Skupina autora, Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje), URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=674> Leksikografski zavod Miroslav Krleža (pristupljeno 2.7.2018)

⁴ Klapan, Robert D., *Osveta Geografije*, Izvori, Zagreb, 2014., str. 235.

⁵ Isto str.232.

⁶ Mikac, *Afganistan: Nikad završeni sukob*, str.50-55.

unutarnjeg plana, Afganistanci ne mare za središnju vlast sve dok ona ne počne dirati u njihov način života koji se održao stoljećima.⁷

Najmnogoljudniju etničku skupinu u Afganistanu predstavljaju Paštunci koji čine oko 42 posto stanovništva zemlje. Iako čine najbrojniju skupinu u Afganistanu većina paštunskog stanovništva zapravo živi u današnjem Pakistanu. Naime, kako je krajem 19.st. Velika Britanija osvojila sjeverozapadnu Indiju, veliki dio Paštunaca se našao pod njezinom vlašću. Kada su Britanci neuspješno pokušali osvojiti Afganistan, odlučili su podvući granicu između svog i afganistanskog teritorija. Ta granica između britanske Indije i Afganistana uspostavljena 1893. godine, nazvana još i Durandova linija prema tadašnjem britanskom tajniku vanjskih poslova u Indiji, Sir Mortimeru Durandu, kasnije će postati granica između Afganistana i Pakistana. Durandovom linijom Paštunci su se našli podijeljeni između dva teritorija. Na onom afganistanskom ostalo ih je 10 do 12 milijuna, dok ih se većina, njih približno 40 milijuna, našla na britanskoj, odnosno budućoj pakistanskoj strani.⁸ Sporovi oko te granice nisu se prestali voditi sve do danas, jer za Paštunce spomenuta linija predstavlja jednu od najvećih nanesenih nepravdi u njihovoj povijesti. Upravo iz navedenih razloga afganistanske etničke skupine nikad nisu prihvaćale niti priznavale granice koje dijele njihove narode u nekoliko država. No kako dioba ima među etničkim skupinama tako ih ima i unutar njih. Tako se i Paštunci dijele na dvije plemenske skupine, one iz klana Durrani, iz koje su većinom dolazili kraljevi, i one iz klana Ghilazi, koji su predvodili džihad protiv Sovjeta tijekom sovjetske okupacije. Ostale veće etničke skupine su Tadžici, s oko 27 posto stanovništva, Hazarijci, koji predstavljaju većinu šijitske manjine u Afganistanu, zatim Uzbeki, te se uz njih nalaze i manje skupine poput Turkmena, Arapa, Kirkiza, Iranca i drugih. Iako je okupljanje u plemenske zajednice iz kojih crpe svoje vrijednosti karakteristika svih skupina, kod Paštunaca je ipak taj fenomen izraženiji nego kod drugih. Kod njih je prisutno poštovanje društvenog kodeksa *paštunwali*, koji plemenskim vođama daje ovlasti da donose važne odluke i kazne. Uz navedene karakteristike afganistanskog stanovništva treba dodati kako je čak 99 posto stanovnika islamske vjeroispovijesti, te po vjerskom pitanju raslojavanja nema, tek ono na manjinske šijite, oko 20 posto, te sunita, na koje otpada ostalih 80 posto. Također, upravo zbog takve rasprostranjenosti islam je u povijesti predstavljao glavno

⁷ Isto, str.55.

⁸ Despot, Zvonimir (urednik), VP - Magazin za vojnu povijest posebno izdanje, *Sovjetska invazija na Afganistan*, Večernji list, Zagreb, 2018., str. 13.

sredstvo povezivanja tog heterogenog stanovništva, što će do izražaja doći i u trenucima sovjetske okupacije, gdje su se ljudi pozivali na obranu zemlje od nevjernika.⁹

⁹Mikac, *Afganistan: Nikad završeni sukob*, str.56.-57.

2. Afganistan na prijelazu stoljeća

Afganistan je sredinom i potkraj 19. stoljeća bio privlačan velikim silama kao što je to bio običaj i prije kroz njegovu povijest. Ovaj put akteri koji su se sukobljavali za prevlast nad ovim prostorom bili su carska Rusija i Britanski imperij, iako bez izravnog sukoba. Britanci su u Afganistanu vidjeli priliku da zadovolje svoje imperijalističke žudnje za osvajanjem novih teritorija, kao i zaustavljanju širenja utjecaja Rusije prema jugu.¹⁰ S druge strane Rusija se htjela domoći luka toplih mora Indijskog oceana, a na tom putu im je stajao Afganistan, jer su Turska i Perzija predstavljali znatno jačeg protivnika da bi se taj cilj ostvario kroz njihove teritorije. Uz to, zauzimanjem Afganistana, Britanija bi došla do samih granica Rusije, stoga je Rusija bila odlučna da ako već ne može zauzeti Afganistan, da barem od njega napravi tampon zonu. To rivalstvo između carske Rusije i Britanskog imperija još se naziva i *Great Game* („Velika igra“), termin koji je prvi upotrijebio engleski pjesnik Rudyard Kipling, a označava geopolitičko nadmetanje oko euroazijske sfere utjecaja.¹¹ U današnjoj se literaturi spominje pojam *Nova velika igra*, u kontekstu analiziranja aktualnih geopolitičkih zbivanja u svijetu.

Britanci su od 1838. pa do 1919. godine vodili ukupno tri afganska rata koje su skupo platili. Premda bi uspjeli osvojiti Kabul i veća mjesta, u nijednom od njih nisu uspjeli u potpunosti zauzeti i dominirati tim područjem, jer bi se lokalna plemena ujedinila i pobunila za vrijeme okupacije i zajedničkim snagama istjerale britanske snage.¹² Poslije drugog afganistansko-britanskog rata, u kojem su Britanci ostvarili skupu Pirovu pobjedu, tadašnji zapovjednik britanskih snaga Fredrick Roberts je rekao kako bi bilo najbolje da Afganistan bude ostavljen na miru. Nažalost, druge velike sile nisu dijelile to mišljenje. Neobeshrabreni britanskim iskustvom, Sovjeti su 1979. godine odlučili zaglaviti u ratu iz kojeg će se teško izvući, a danak će između ostalog platiti i svojim raspadom. Isto tako ne učeći na tuđim iskustvima, Amerika će napraviti sličnu pogrešku oko dva desetljeća poslije.

Premda je uspio odoljeti pokušajima velikih sila da ga osvoje, Afganistan ipak nije mogao izbjeći njihov utjecaj na vlastitu politiku. Tako se po završetku drugog britansko-

¹⁰ Despot, Zvonimir (urednik), VP - Magazin za vojnu povijest posebno izdanje, *Sovjetska invazija na Afganistan*, str. 13.

¹¹ Mikac, *Afganistan: Nikad završeni sukob*, str.48.

¹² Johnson, Paul, *Moderna Vremena*, Golden marketing - Tehnička knjiga, Zagreb, 2007.,str.746.

afganistanskog rata Britanija odlučila dati podršku Amiru Abdulu Rahmanu, poznatom i kao „Željezni Amir“, vladaru koji je uspio donekle uz britansku financijsku pomoć stvoriti efikasnu državnu upravu, ali i koji je brutalno gušio pobune.¹³ Nakon što je podčinio buntovna paštunska plemena, uslijedio je krvavi obračun sa sjevernim plemenima, Hazarima i Uzbecima, koji su imali određenu autonomiju, provodeći etničko čišćenje tako što je pobio nepaštunsko stanovništvo, a Paštune preselio na ta područja stvorivši tako lojalan dio paštunskog stanovništva među drugim etničkim manjinama. Taj način obračuna sa stanovništvom iz drugih plemena će u budućnosti dovesti do međuetničkih tenzija i pokolja, izrazito na sjeveru zemlje. Većoj autonomiji sjevernih plemena je prethodila i činjenica da su Britanci shvatili da je Afganistance lakše potkupiti nego ih potući.¹⁴ Naime, plemena sa sjevera, s naglaskom na Hazare i Uzbeke, počela su se sve više udaljavati od centralne vlasti i bivati sve neovisniji od utjecaja Kabula, a to su im prije svega omogućile financijske pomoći stranih sila. Potkupljivanjem plemenskih vođa ciljano se slabila moć afganistanskih kraljeva, koji bi postajali sve ovisniji o ruskoj i britanskoj pomoći.¹⁵

Britanci su uspijevali održavati određenu vrstu protektorata nad Afganistanom sve do zadnjeg britansko-afganistanskog rata 1919. godine kada se Afganistanci oslobađaju britanskog utjecaja. Iste godine Afganistan proglašava neovisnost, te uspostavlja prve odnose sa sovjetskom Rusijom, a 1923. donosi i prvi ustav. Zemlja na čelu s Amanullahom Kanom se okreće od politike izolacionizma te se počinje otvarati svijetu, što će izazvati podjele u afganistanskom društvu. S jedne strane modernizacija i nova liberalnija politika koja prevladava u urbanim dijelovima zemlje, te s druge plemenske i vjerske elite koje zagovaraju tradicionalan način života. Iako su se unutarnji nemiri nastavili, Afganistan će barem za kratko biti oslobođen od sukoba sa stranim silama.

¹³ Despot, Zvonimir (urednik), VP - Magazin za vojnu povijest posebno izdanje, *Sovjetska invazija na Afganistan* str. 12.

¹⁴ Rashid, Ahmed, *Talibani: islam, nafta i nova velika igra u Srednjoj Aziji*, Tamaris, Zagreb, 2001., str.41.

¹⁵ Kalinić, Pavle, *Sekularni korijeni modernog islamizma: Palestina, Iran, Afganistan*, Profil, Zagreb, 2015., str.160.

3. Uzročni čimbenici i okolnosti pred sovjetsko-afganistanski sukob

Nakon oslobađanja od britanskog utjecaja, mir ipak nije zavladao Afganistanom zbog unutarnjih nemira. Nakon što je uspio suzbiti pobunu koju su pokrenuli Tadžici sa sjevera zemlje, kraljem postajem Mohammed Nadir, no i on je ubrzo ubijen u atentatu. Na prijestolju ga nasljeđuje njegov sin, tada devetnaestogodišnji Zahir Shah koji će vladati punih četrdeset godina. Njegovim dolaskom na vlast dolazi do poboljšanja ekonomskih, kulturnih i političkih prilika, te je u njegovom mandatu zemlja živjela ipak u mirnijim okolnostima, uspoređujući prethodne i buduće prilike. Žena više nisu morale nositi veo, dobile su pristup školama, a sveučilišta su postala mješovita.¹⁶ 1964. godine Zahir će se odlučiti za liberalniju i demokratsku politiku, barem na kratko i na papiru, jer ustavom iz te godine nisu ograničena kraljeva prava.

Tijekom Drugog svjetskog rata Afganistan je isticao svoju neutralnost, kako se ne bi zamjerio silama Osovine, koje je pozivao u predratnim godinama za pomoć u gradnji, kao ni silama Antante, čije su se zemlje, ili njihove kolonije, nalazile na samoj granici s Afganistanom. Stoga je na ultimatum Moskve i Londona da Talijani i Nijemci moraju napustiti zemlju, vlast u Kabulu odlučila prognati cjelokupno nediplomatsko osoblje svih zaraćenih strana. Pokušaji Njemačke da postavi pronjemačkog vladara ili da potakne nemire propali su.¹⁷ Godinu dana nakon osnivanja Ujedinjenih naroda afganistanski je premijer Shah Mahmud pismom, u kojem navodi kako je Afganistan miroljubiva zemlja posvećena međunarodnoj suradnji, zatražio članstvo u toj instituciji. 29. kolovoza iste godine Afganistan je postao članica UN-a zajedno s Islandom i Švedskom.¹⁸ Zanimljivo, kada je povlačenjem Britanica iz Indije 1947. godine stvorena država Pakistan, te kada je iste godine zatražila ulazak u organizaciju UN-a, Afganistana je bila jedina članica koja je glasovala protiv, što zapravo i ne čudi s obzirom na neriješene odnose između ove dvije zemlje.¹⁹ Naime, što se granica tiče, Afganistan je nakon nekoliko sovjetskih intervencija zbog pograničnih pitanja između 1925. i 1930., od kojih je ona 1929. uključivala na tisuće vojnika,²⁰ uspjela 40-ih godina 20.stoljeća dogovoriti konačnu granicu sa SSSR-om. Isto su uspjeli i s Kinom 1946. godine, dok je

¹⁶ Despot, Zvonimir (urednik), VP - *Magazin za vojnu povijest posebno izdanje, Sovjetska invazija na Afganistan*, str. 13

¹⁷ Jakovina, Tvrtko, *Treća strana hladnog rata*, Fraktura, Zagreb, 2011., str.256

¹⁸ Isto, str.256.

¹⁹ Mikac, *Afganistan: Nikad završeni sukob*, str.52.

²⁰ Isto, str.49.

problem ostala južna granica s Pakistanom. Nakon što je stvorena država Pakistan, vlada u Kabulu je vjerovala da će se Paštuncima s druge strane Duradove linije dati mogućnost da sami izaberu žele li se priključiti Afganistanu ili pak žele krenuti samostalnim putem. Britanci su unatoč tome odlučili kako će taj teritoriji ostati u sastavu Pakistana.²¹

Po završetku Drugog svjetskog rata Iran se je, s jedne strane zbog straha od sovjetskog utjecaja, te s druge zbog averzije prema Britancima, odlučio snažnije vezati uz SAD. U Afganistanu je također postojao dio društva koji je priželjkivao isti scenarij i za svoju zemlju. No, Afganistan ipak nije bio u istom položaju kao i Iran, te Sjedinjenim Američkim Državama i nije toliko bilo stalo do siromašnog Afganistana kao do njegovih susjeda.²² O tome svjedoče i odlasci afganistanskih dužnosnika u Washington koji su završavali neuspjehom. Cilj putovanja je bio nagovoriti američku stranu da podrže modernizaciju zemlje, te da pristanu Afganistanu prodavati oružje. Američki državni tajnik za vrijeme mandata predsjednika Eisenhowera, John Foster Dulles, je odbijanje tih zahtjeva s američke strane obrazložio s činjenicom da je Afganistan preblizu SSSR-u i da bi se u slučaju invazije teško mogao obraniti, te da je zemlja previše zaostala i udaljena tako da bi pružanje vojne pomoći moglo više odmoći SAD-u nego što bi od toga mogao imati koristi. Zapravo upravo su ih ti razlozi trebali uvjeriti na suprotan zaključak, jer bi udaljeni SAD puno više odgovarao Afganistancima nego neposredni susjed SSSR. Unatoč tome Amerikanci su svojim odlukama dodatno gurnuli Afganistan u naručje Sovjeta.²³

S druge strane oči SSSR-a su prvenstveno bile usmjerene na Europu, te se nije toliko marilo za politiku prema Trećem svijetu, posebno za vrijeme Staljina. No ipak SSSR i Afganistan su od početka svojih postojanja održavali dobre međusobne odnose. SSSR je bio među prvim državama koje su uspostavile diplomatske odnose s Afganistanom, baš kao što je Afganistan bio prva država koja je priznala sovjetsku Rusiju 1921. godine.²⁴ Njihova suradnja seže još u vrijeme trećeg britansko-afganistanskog rata kada je Moskva odlučila pomoći Afganistanu s vojnom i financijskom pomoći u vrijednosti milijun zlatnih rubalja kako bi spriječila dalji britanski prodor prema njihovim granicama, a afganistanskoj vojsci je pomogla i tijekom Drugog svjetskog rata kada joj je dostavljala vojnu pomoć 1942. godine.²⁵ Staljinovom smrti i dolaskom Nikite Hruščova na vlast SSSR se počinje aktivnije zanimati

²¹ Mikac, *Afganistan: Nikad završeni sukob*, str.52.

²² Jakovina, *Treća strana hladnog rata*, str.256.

²³ Isto, str.257.

²⁴ Mirzoeva, Gulya, *Afghanistan 1979: The War That Changed The World*, Arte France, 2014., dokumentarni film

²⁵ Kalinić, *Sekularni korijeni modernog islamizma: Palestina, Iran, Afganistan*, str.163.

za zemlje Trećeg svijeta. U sklopu tog novog pogleda na vanjsku politiku Hruščov je 1955. godine krenuo na putovanje u kojem je posjetio tri azijske zemlje, Indiju, Burmu i Afganistan. Odnosi s državama u južnoj Aziji su bili relativno dobri, jer Rusija nije nikad imala kolonijalnu povijest prema tom dijelu Azije, ili se barem tako tumačilo u tim zemljama. SSSR je počeo sve jače osnaživati odnose s Afganistanom potpisivanjem međudržavnih ugovora, od kojih se većina odnosila na vojnu suradnju. 1953. godine Mohamad Daud, tadašnji predsjednik afganistanske vlade, a kasnije i predsjednik zemlje nakon svrgnuća kralja i njegovog rođaka Zahira, primio je Hruščova i Bulganjina te zatražio od njih prodaju sovjetskog oružja njegovoj zemlji. Za pretpostaviti je da se je Daud prisjećao kako je na istu zamolbu u SAD-u dobio negativan odgovor.²⁶ Nekoliko godina kasnije, točnije 1978., dolaskom komunista na vlast, SSSR i Afganistan će potpisati vjerojatno i najznačajniji ugovor koji će odrediti sudbinu Afganistana, kao i SSSR-a. Tim ugovorom je predviđeno da vlast u Kabulu smije tražiti vojnu pomoć SSSR-a, što će kasnije Moskva iskoristiti kao pravni okvir za opravdanje vojne intervencije u toj zemlji.²⁷ Događaj koji je još jače gurnuo Afganistan prema Sovjetskom Savezu očitovao se je u pakistanskom prekidu izvoza nafte i plina Afganistanu zbog optužbi da su pobune Paštuna na njihovom teritoriju poticane od strane Kabula, što i nije bilo netočno, a osobito je oštru politiku prema Pakistanu zagovarao premijer Daud. Uz to Pakistan je postao članica Bagdadskog pakta i SEATO-a. Uz takvo stanje stvari Afganistanu nije ostalo snage ni mogućnosti da se odupre sve jačem sovjetskom utjecaju.²⁸ Počela je stizati sve veća pomoć iz Moskve, a Kabul postajati sve ovisniji o njoj. Hruščov je 1955. nakon svog putovanja zatražio da se raspravi o zahtjevu Kabula za vojnim sporazumom te dvije države, te zagovarajući se za isti rekao kako će biti nužno osigurati pomoć nekim državama ako SSSR želi početi ozbiljnije parirati SAD-u. U Kabul je poslano sto milijuna dolara, prvi paket pomoći Moskve jednoj državi koja pripada Trećem svijetu, a ubrzo su se i afganistanski časnici upućivali na školovanje u SSSR, kao što se je počeo povećavati broj sovjetskih savjetnika u Afganistanu. Tek onda se je SAD odlučio trgnuti. SAD je odlučio davati kredite Afganistanu kao i stipendirati časnike kraljevske vojske, no za priliku da SAD ostvari dublji utjecaj u Afganistanu bilo je prekasno.²⁹ U razdoblju od 1956. pa do 1978. godine Sovjetski Savez je Afganistanu dao pomoć u iznosu od milijardu i 250

²⁶ Jakovina, *Treća strana hladnog rata*, str.258.

²⁷ Kalinić, *Sekularni korijeni modernog islamizma: Palestina, Iran, Afganistan*, str.163.

²⁸ Jakovina, *Treća strana hladnog rata*, str.258

²⁹ isto, str. 258.-259.

milijuna dolara, dok je SAD u istom razdoblju za tu zemlju izdvojio 533 milijuna dolara, većinom tijekom 50-ih, nakon čega se njihov fokus zadržao uglavnom na Pakistanu i Iranu.³⁰

Za vrijeme četrdesetogodišnje vladavine kralja Zahira u afganistanskom društvu počele su se javljati različite ideološke struje koje će se kasnije afirmirati u određenim političkim strankama. Jedna od njih je bila i ona koja je zahtijevala sve veću islamizaciju države, bazirajući svoje vizije o uređenju države na islamu. Vjerske vođe bi jednostavno bojkotirale odluku vlasti ukoliko ona za njih nije bila dovoljno islamska. Druga struja je zagovarala uređenje po marksističkim i komunističkim načelima po uzoru na SSSR. Nijedna od ovih strana nije bila ujedinjena unutar svojih redova, te su postojale dodatne podjele i unutar njih samih i to na više razina.³¹ Pokret koji je zagovarao islamizaciju društva dijelio se na tradicionaliste i moderniste. Tradicionaliste, većinom zastupljene u vjerskim autoritetima nije toliko zanimala politička vlast koliko dosljedna primjena šerijatskog zakona, dok su modernisti tražili stvaranje moderne države zasnovane na islamu. Zbog ovakvih zalaganja modernisti su prozvani radikalima ili islamistima.³² 1958. godine islamisti su osnovali organizaciju pod nazivom Jamiat-i Islami (Afganistansko islamsko društvo) pod vođom Burhanuddina Rabbania, Tadžika koji se 40-ih godina istaknuo kao prvi važniji islamistički studentski vođa. On je smatrao kako je nužno povezati se s ostalim skupinama društva da bi Afganistan i po političkom ustroju postala islamska država. Njegov najveći rival u borbi za prevlast u organizaciji Afganistanskog islamskog društva bio je Gulbuddin Hekmatyar, predstavnik radikalne struje Jamiat-i Islamia. Prije nego se je pridružio islamistima Hekmatyar je bio pod dojmom komunista i njihovom načinu organizacijskog ustroja koji će kasnije i sam preuzeti i primjenjivati u borbi upravo protiv komunista.³³ 1975. godine radikalna struja pokreta Jamita-i Islami na čelu s Hekmatyarom pokreće oružanu pobunu koja je zbog slabe organizacije i slabog odaziva ostalog dijela društva završila poražavajuće i neuspješno ne samo za radikalnu struju organizacije Jamiat-i Islami već općenito i za cijelu organizaciju. Uhićeni su i likvidirani i članovi koji nisu sudjelovali u pobuni. Poslije propalog ustanka organizacija se dijeli na dvije strane, Rabbani ostaje na čelu Jamiat-i Islamia, dok Hekmatyar osniva Islamsku stranku (Hizb-e Islami).³⁴

³⁰Despot, Zvonimir (urednik), VP - *Magazin za vojnu povijest posebno izdanje, Sovjetska invazija na Afganistan*, str. 14.

³¹Mikac, *Afganistan: Nikad završeni sukob*, str.59.

³²Isto, str.59.

³³Westad, OddArne, *Globalni hladni rat: Velike sile i Treći svijet*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2009., str. 339.

³⁴Mikac, *Afganistan: Nikad završeni sukob*, str.61.

Unutarnjih podjela nisu bili pošteđeni ni komunisti, čak štoviše, možda su po ovom aspektu i nadmašivali islamsku stranu. Afganistansku komunističku stranku, osnovanu 1965. godine pod nazivom Narodna demokratska stranka (partija) Afganistana (PDPA),³⁵ sačinjavale su dvije frakcije koje su se tada privremeno ujedinile. Prvu, onu starija, nazvanu *Kalq* („Narodne mase“) prema njihovom glasilu, vodio je Nur Mohammad Taraki koji je ujedno bio i na čelu NDPA-a. Taraki je rođen u siromašnoj polunomadskoj obitelji, a završivši tek osnovnu školu odlazi u Indiju gdje je vjerojatno preuzeo komunističke ideje.³⁶ Druga frakcija, *Parcham* (ili „Zastava“) bila je pod vodstvom Babraka Karmala, sina generala i guvernera pokrajine Paktye te pripadnika kraljevske obitelji. Kao aristokrat i pripadnik bogate obitelji imao je priliku pohađati kvalitetne škole na njemačkom jeziku, a nakon završenog fakulteta završava u zatvoru gdje postaje ljevičar i mijenja ime u *babrak*, na perzijskom „lav“ te *karmal*, „radnički prijatelj“. Karmal je, baš kao i Taraki, bio suradnik KGB-a, pod kodnim imenom Marid, što će kasnije utjecati na tretman Moskve prema njima. Treći čovjek u hijerarhiji, vjerojatno i najsposobniji od njih, je bio Hafizullah Amin.³⁷ Amin je bio Tarakijeva desna ruka i glavni suradnik, a sebi je pripisivao zasluge organizacije čitave stranke. Studirao je u SAD-u, a po njegovu dolasku na vlast ta činjenica je dodatno uspaničila Moskvu i probudila sumnju da se zapravo radi o CIA-nom agentu, što unatoč tome što on to nikad nije demantirao, nije bila istina. Njegova ambiciju za vlašću će postati kasnije vidljiva svima, osim, čini se, njegovom najbližem suradniku, Tarakiju, a zbog te je ambicioznosti vrlo rano došao u sukob s Karmalom.³⁸ Sukobi i neprestana borba za vlašću između ove dvije frakcije će obilježavati djelovanje NDPA-a do njenog samog kraja. No, iako sukobljeni i različitih mišljenja, obje strane su pokorno i otvoreno slijedile sovjetsku politiku. Kalkovci su zamišljali lenjinistički tip stranke koja će okupljati radničku klasu, a svoje su uporište tražili u Paštuncima iz pretežito ruralnih krajeva. S druge strane, parchamisti su zagovarali šire nacionalno-demokratsko okupljanje, što će doći do izražaja u podršci Daudu pri njegovu preuzimanju vlasti, a privlačili su nepaštunce koji su govorili dari jezikom i koji su bili dio urbane i školovane elite. Cilj je bio okupiti što veći broj ljudi, no unatoč tome partija nikad nije brojala više od 6000 članova, te je uz takvu slabu podršku naroda bilo jasno da će

³⁵ PDPA-People Democratic Party of Afganistan

³⁶ Jakovina, *Treća strana hladnog rata*, str.262.

³⁷ Isto, str. 262.

³⁸ Westad, *Globalni hladni rat: Velike sile i Treći svijet*, str. 338

dolazak na vlast legalnim putem biti nemoguća misija, stoga su počeli razmišljati o alternativnim putovima.³⁹

Iako je kralj Zahir smijenio Mohammada Dauda s mjesta predsjednika vlade 1964. godine, to nije bio kraj njegovih političkih aspiracija, te je budno čekao mogućnost i kovao planove za preuzimanje vlasti. Ubrzo nakon smjene Dauda, Zahir je u svojem programu „Nova demokracija“ prihvatio većinu reformi za koje se Daud zalagao. Uveden je novi ustav, dopušteno je osnivanje stranaka te je osnovan parlament. Parlament zapravo i nije imao nekakvu stvarnu moć, jer je trećina zastupnika bila nepismena, a i na svaku odluku parlamenta kralj bi mogao uložiti veto.⁴⁰ No te reforme nisu uspjele zadovoljiti stanovništvo. Rastao je pritisak na povećanje osobnih sloboda i demokraciju, a u isto vrijeme dolazi do dodatnog povećanja siromaštva i korupcije, što je dodatno povećavalo nezadovoljstvo građana. Daud je odlučio iskoristiti takvu situaciju u državi te je 1973. za vrijeme kraljevog boravka u Italiji preuzeo vlast.⁴¹ Sebe je proglasio predsjednikom i uspostavio Republiku Afganistan te se obratio SSSR-u za pomoć, a za uzvrat je dobio njihovu podršku. U tom puču mu je pomogla frakcija PDPA *Parcham* zbog čega se u Daudovoj vladi našlo i nekoliko komunističkih ministara, no frakcija *Kalq* je ostala po strani.⁴² Daud je bio reformator koji je vrlo ambiciozno zamislio modernizaciju i reorganizaciju države, no bez prave političke podloge na koju bi se mogao osloniti, te je stoga rješenja morao potražiti izvan države. Iako su Sovjeti generalno bili zadovoljni Daudom i njegovim režimom, i dalje su održavali bliske veze s afganskim komunistima, koristeći ih za prikupljanje obavještajnih informacija. No Moskva je postajala sve zabrinutija zbog Daudovog približavanja islamskim zemljama, poput Irana, Indije i Pakistana, protiv kojeg je prije svega nekoliko godina zagovarao neprijateljsku i agresivnu politiku, što je i bio jedan od razloga njegovog smjenjivanja, te njegovog progona lijevice. Naime, 1977. godine prekinuta je suradnja između Dauda i *Parcham* krila PDPA, a ubrzo zatim Daud je sastavio vladu od svojih rođaka i prijatelja, počeo zatvarati komunističke lidere, a i koristio je represivni državni aparat u sukobu s islamistima. No čak i nakon uhićenja najistaknutijih komunista, Moskva je i dalje podržavala Dauda.⁴³

³⁹ Despot, Zvonimir (urednik), VP - *Magazin za vojnu povijest posebno izdanje, Sovjetska invazija na Afganistan*, str. 14.

⁴⁰ Mikac, *Afganistan: Nikad završeni sukob*, str.50.

⁴¹ Ostojić, Mile, *Velika igra*, Alfa, Zagreb, 1987., str.34.

⁴² Despot, Zvonimir (urednik), VP - *Magazin za vojnu povijest posebno izdanje, Sovjetska invazija na Afganistan*, str. 15.

⁴³ Westad, *Globalni hladni rat: Velike sile i Treći svijet*, str. 340.

4. Dolazak komunista na vlast u Afganistanu

Iako je Daud na sebe navukao bijes mnogih, od studenata, intelektualaca, vojnih časnika, pa i one politički neutralne građane svojim reformama, sve je to vjerojatno i mogao nekako držati pod kontrolom, no ono što će mu uskoro zadati završni udarac će biti odricanje savezništva sa komunistima, prije svega sa *Parcham* frakcijom.⁴⁴ Također ni grubo odgovaranje Brežnjevju na sastanku u lipnju 1977., kada mu je ovaj iznio primjedbe na unutarnju politiku u Afganistanu, nije pomoglo. Nakon što je započeo s progonom parčamovaca, te burnog sastanka s Brežnjevom, SSSR odlučuje posredovati pri ujedinjenu dviju sukobljenih frakcija PDPA, a posrednik je bio predsjednik iranske komunističke stranke, Tudeha, Ehsan Tabari. Daudovi suradnici, među njima i njegov brat, shvatili su da je kraj blizu.⁴⁵ 27. travnja 1978. godine uz pomoć pedesetak tenkova i zrakoplovstva zauzeta je predsjednička palača. Daud je zajedno sa sedamnaest članova svoje obitelji smaknut dan poslije. Puč je bio organiziran od strane PDPA-a, prije svega pripadnika *Kalqa*, te lijevo orijentiranih časnika koji su Dauda i doveli na vlast. Odmah sutradan pogubljeno je oko 3000 ljudi, većinom pristalice starog režima koji je također koristio slične taktike pri obračunu s neistomišljenicima. Uslijedila je daljnja represija, tako da se procjenjuje da je od 14 000 do 20 000 ljudi završilo u zatvoru zbog političkih razloga, a mnogi su i smaknuti. Ovaj travanjski ustanak još se naziva i Sauraska revolucija po mjesecu u kojem se puč dogodio (travanj-Saur)⁴⁶.

Što se tiče uloge SSSR-a, ne postoje dokazi koji upućuju na umiješanost Moskve u Saurskom puču. Čak štoviše, vijest o prevratu u Kabulu je došla kao iznenađenje vlastima u Moskvi, a prvu vijest o tome su saznali preko britanske novinske agencije Reuters. Komunistički vrh u Afganistanu nije obavijestio vlasti u Moskvi o svojim namjerama vjerojatno bojeći se da bi ih Sovjeti mogli pokušati zaustaviti u tim planovima s obzirom na slab revolucionarni zanos među afganistanskim narodom.⁴⁷ O neupućenosti Sovjeta govori i činjenica da je državni udar jako iznenadio sovjetskog veleposlanika u Afganistanu, Aleksandra Puzanova, kao i ostale diplomate u Kabulu. Puzanov je bio veleposlanik SSSR-a u Kabulu još od 1972. godine, te je uživao veliki ugled među sovjetskim diplomatskim krugovima, a dolaskom PDPA-a na vlast naći će se u sendviču između dviju sukobljenih

⁴⁴Mikac, *Afganistan: Nikad završeni sukob*, str.62.

⁴⁵ Jakovina, *Treća strana hladnog rata*, str.268.

⁴⁶ Despot, Zvonimir (urednik), *VP - Magazin za vojnu povijest posebno izdanje, Sovjetska invazija na Afganistan*, str. 17.

⁴⁷Ouimet, J.,Matthew, *The Rise and Fall of the Brezhnev Doctrine in Soviet Foreign Policy*, The University of North Carolina Press, 2003., 89.str.

frakcija i njihovom natjecanju za sovjetsku podršku. Puzanov je kao glavnu poteškoću s kojom će se susresti novi režim odredio upravo konstantne frakcijske sukobe unutar komunističke partije. U svojim dopisima Moskvi objašnjava kako *Khalq* i *Parcham* djeluju kao dvije odvojene partije, te su nepovjerenje i neprijateljstvo kroz duži niz godina doveli do podjele vodstva tih dviju frakcija. *Parcham* je kolkovce smatrao sanjarima koji nisu sposobni razumjeti političke prilike u Afganistanu, dok su pripadnici *Khalqa* parchamiste osuđivali za savezništvo s Daudom, te na njih gledali kao na rojalističke komuniste.⁴⁸ Premda je imao dobre odnose s Daudom i njegovim režimom, barem većinu vremena, i premda po svim dokazima nije sudjelovao u državnom udaru organiziranom od strane afganistanskih komunista, SSSR je odlučio priznati novu vlast u Kabulu. Naposljetku, drugog izbora očito nisu ni imali, a u skladu sa sovjetskom ideologijom novom marksističkom režimu moralo se pomoći.⁴⁹ Poslije SSSR-ovog priznanja uslijedila su i ona od strane Bugarske, Kube, Mađarske, Iraka i Indije, a prva islamska zemlja koja je priznala marksističku vlast u Afganistanu bila je Pakistan. Sovjeti su očito bilo svjesni da postoje male šanse da nova vlada u Kabulu može donijeti bilo kakav mir i stabilizaciju u zemlji koja kroz veći dio svoje povijesti ne zna za ova dva pojma. Naposljetku, sovjetski stručnjaci su i prije dolaska komunista na vlast tvrdili kako nikakva partija niti njezino djelovanje ne mogu nadoknaditi stoljeća nazadnosti u kojoj se nalazio Afganistan.⁵⁰

U vrhu nove vlade mjesta su podijeljena spomenutoj trojici, Tarakiju, Karmalu i Aminu. Predsjednik revolucionarnog vijeća i vlade, od tada promijenjenog imena, Demokratske Republike Afganistan, je postao Taraki, njegov prvi zamjenik Babrak Karmal, a Amin je postao drugi zamjenik predsjednika i ministar vanjskih poslova.⁵¹ I prije samog puča dvije su se frakcije nadmetale koja će se više uspjeti dodvoriti vlastima u Moskvi, a to natjecanje je postalo još izraženije po njihovu dolasku na vlast. Iako je na novinskoj konferenciji Taraki izjavio kako će njegova zemlja ostati odana Pokretu nesvrstanih, da neće pristupiti niti jednom vojnom paktu, te da će nastojati podjednako održavati dobre odnose i sa SAD-om i SSSR-om, u razgovoru iza vrata s Puzanovom je pričao sasvim drugu priču. Obećao je kako će slijediti marksizam-lenjinizam te biti predstavnik socijalističke države.⁵² Mnogo uvjerljiviji pokušao je biti Amin. Dajući do znanja kako novom vladom upravlja *Khalq*, Amin je

⁴⁸ Westad, *Globalni hladni rat: Velike sile i Treći svijet*, str. 340. i 341.

⁴⁹ Jakovina, *Treća strana hladnog rata*, str.269.

⁵⁰ Isto, str.263.

⁵¹ Despot, Zvonimir (urednik), *VP - Magazin za vojnu povijest posebno izdanje, Sovjetska invazija na Afganistan*, str. 17.

⁵² Jakovina, *Treća strana hladnog rata*, str.269.

objašnjavao Sovjetima kako će im biti lakše raditi s kalkovcima, jer su oni odrasli u „sovjetskom duhu“, te da ako dođe do neslaganja sa sovjetskom stranom u vezi bitnih državnih pitanja, kalkovci će bez oklijevanja prihvatiti sovjetsko stajalište, dok će parčamovci tvrditi kako su oni u pravu. Ni ljudi iz *Parchama* nisu stajali postrani. Nur Ahmad Nur, najbliži Karmalov suradnik, upozorio je Puzanova kako Amin uzurpira Tarkijev položaj i kako priprema progon parčamovaca. To se ubrzo pokazalo točnim. Amin je krenuo sa čistkama 1. srpnja 1978. godine, uz suglasnost Tarakija. Parčamovci su smijenjeni s dužnosti u vladi, te je veliki broj zatvoren i pogubljen. Babrak Karmal je poslan na mjesto veleposlanika u Prag, što je zapravo značilo izgnanstvo. No, mogao je biti zadovoljan što je uopće uspio živ izaći iz zemlje, prije svega zbog intervencije Sovjeta koji su ga ispratili u Čehoslovačku, jer mnogi nisu bili te sreće.⁵³ Moskva je uvijek više preferirala Karmala i *Parcham*, no uz svjesnost da je *Khalq* posve izgurao *Parcham* iz PDPA, Moskva je zaključila da joj ne bi bilo u interesu intervenirati u korist Karmalovog dolaska na vlast, stoga se zadovoljila tek sa kritikama Aminu i Tarakiju da ograniče progone.⁵⁴

Došavši na vlast Taraki se očito nije vodio poslovičom kako je povijest učiteljica života. Uz podršku, i često inicijativu Amina, Taraki ne samo da je ponovio greške svojih prethodnika, već je nepromišljenim i brzopletim odlukama ubrzo isprovocirao građanski rat u zemlji. U prvih nekoliko mjeseci pokrenute su reforme koje nisu bile u skladu s kulturnim i tradicionalnim načelima stanovnika. Kroz reforme se diralo u tradicionalni život plemena, te je tako vlast na sebe navukla bijes tradicionalista koji do tada nisu pružali otpor središnjoj vlasti.⁵⁵ Agrarna reforma trebala je osigurati prijelaz iz feudalnog u socijalističko društvo, na što Afganistan jednostavno nije bio spreman. Drugi kamen spoticanja bila je obrazovna reforma kojom je uvedeno obavezno obrazovanje djevojčica. Vjerski vođe suprotstavile su se tim odlukama, a otpor mula brutalno je slomljen. Vjerski dužnosnici, imami, bivali su uhićeni i masakrirani. Sovjeti su znali kolika opasnost može biti napadati vjerske vođe, stoga su upozoravali Tarakija da uspori s reformama.⁵⁶ Još je jedan događaj dodatno zabrinjavao Moskvu.

U veljači 1979. godine u Iranu dolazi do Islamske revolucije nakon što su prosvjednici u trodnevnim borbama uspjeli natjerati šaha Rezu Pahlavija da odstupi s vlasti i spašavajući

⁵³Westad, *Globalni hladni rat: Velike sile i Treći svijet*, str. 342. i 343.

⁵⁴Isto, str. 343.

⁵⁵Mikac, *Afganistan: Nikad završeni sukob*, str.62.

⁵⁶Mirzoeva, Gulya, *Afghanistan 1979: the war that changed the world*, Arte France, 2014.

živu glavu napusti Iran. Na vlast dolazi ajatolah Homeini, te je uspostavljena Islamska Republika koja svoje zakone temelji na Kuranu. Ovakav ishod nije odgovarao nikome u regiji, a najmanje je odgovarao Amerikancima. Iran je bio najjači američki saveznik u regiji, a nova vlast, najblaže rečeno nije bila sklona Amerikancima. U svom govoru 1980. godine Homeini se obratio hodočasniciima koji su kretali za Meku: „ Neutralne zemlje, pozivam vas da posvjedočite kako nas se Amerika sprema uništiti, uništiti sve.“⁵⁷ Ni iz ovakvih poruka Carterova administracija nije shvaćala da s novom vladom u Iranu neće biti moguće pronaći nikakav *modus vivendi*.. Tek nakon talačke krize i zaposjedanja američkog veleposlanstva u Teheranu, Washington shvaća da je izgubio Iran kao svoga saveznika.⁵⁸ Gubitkom Irana SAD se okreće suradnji s teokratskom Saudijskom Arabijom te još jače učvršćuje svoje veze s Pakistanom koji provodi sve veću militarizaciju. Te zemlje će imati ključne uloge u distribuciji američke pomoći mudžahedinima u ratu sa SSSR-om. U odabiru novih saveznika SAD se vodio čistim pragmatizmom i oportunizmom, jer Pakistan kao i Saudijska Arabija su bili sve samo ne primjer slobodne demokracije koju je Washington često isticao kao cilj vlastitih intervencija u drugim državama.⁵⁹

U Afganistanu je situacija novoj vlasti izmicala kontroli. Kako su se islamistima u otporu novoj komunističkoj vlasti pridružili predstavnici afganistanskih plemena nezadovoljni reformama centralne vlasti, nastaje spoj otpora na plemenskoj i vjerskoj osnovi. Vjerski su vođe objavili džihad u borbi protiv komunističke vlasti u ljeto 1978. godine, a svi ratnici protiv komunista nazvani su mudžahedinima, svetim ratnicima. Dolazi i do prvih pobuna u vojnim redovima. Takva jedna izbila je u Heratu u ožujku 1979. gdje su pobunjenici masakrirali između ostalog i sovjetske dužnosnike i njihove obitelji, puneći im utrobe slamom. Sovjeti nisu ostali dužni, te su odgovorili granatiranjem grada.⁶⁰ Taraki je zamolio Moskvu da pošalje svoje snage u Afganistan, no Moskva je to odbila. Također Tarakija je upozorila da se riješi Amina, smatrajući ga opasnim i sumnjivim, no Taraki je to odugovlačio. Kada je ipak shvatio opasnost bilo je prekasno. Nakon što je propao plan atentata na Amina, Amin naređuje lojalnim snagama da opkole palaču, smjenjuje Tarakija koji biva ubijen, te preuzima vlast. Dolaskom Amina na vlast Moskva se počinje pripremati za rat koji će postati njihova noćna mora, a početak intervencije je bilo samo pitanje vremena.⁶¹

⁵⁷Westad, *Globalni hladni rat: Velike sile i Treći svijet*, str. 344.

⁵⁸ Isto, str. 344

⁵⁹ Mikac, *Afganistan: Nikad završeni sukob*, str. 69.

⁶⁰ Isto, str. 64. i 65.

⁶¹Westad, *Globalni hladni rat: Velike sile i Treći svijet*, str. 353.

5. SSSR-ova vojna intervencija u Afganistanu

Nakon dolaska Amina na vlast u Moskvi je osnovana posebna skupina visokih dužnosnika sa zadaćom da Politbiro izvješćuje o tijeku događanja u Afganistanu. Prva odluka je bila da se uz povećanje sovjetske prisutnosti u Afganistanu ne čini ništa već da se čeka i vidi kako će se stvari dalje odvijati.⁶² Nakon Aminovog odbijanja da se nađe s Puzanovom, te sve hladnijeg odnosa prema sovjetskim predstavnicima, Moskva je postajala sve nestrpljivija i zabrinutija. Također, Amin je htio ojačati svoj položaj pokušavši uspostaviti dobre odnose s Amerikancima. Ipak, počeo je shvaćati kako su veze s Kremljem postajale sve tanje te je htio oputovati u Moskvu kako bi se sastao s Brežnjevom, no nije shvaćao kako je sjediti na dvije stolice u kontekstu hladnog rata krajem 70-ih godina bilo teško ostvariva inicijativa, pogotovo u zemlji koja je već ušla u građanski rat, a uz to je i dijelila granicu sa SSSR-om.⁶³

Vijesti da su rezultati revolucije u Afganistanu dovedeni u pitanje, da je broj pripadnika vojske koji se priključuje otporu sve veći, te da prijeti obnova muslimanske reakcionarne garniture u zemlji, sve skupa su za Sovjetski Savez bile neprihvatljive.⁶⁴ Moskva je sve do tada držala stav da ne smije slati svoje trupe u Afganistan i intervenirati u toj zemlji. Andropov je samo nekoliko mjeseci prije odluke o vojnoj intervenciji na sjednici Politbiroa izjavio: „Moramo raditi na političkim rješenjima inače ćemo u očima javnosti biti označeni kao agresori“, no zaključak sjednice je bio jasan, Afganistan se ne smije izgubiti.⁶⁵ Kremlj je donio odluku u kojoj je odobrena vojna intervencija SSSR-a u Afganistanu 12. prosinca 1979., te je odlučeno da će Babrak Karmal naslijediti Amina koji će otići u mirovinu, no njegov kraj će ipak završiti drugačije.⁶⁶ Vojna intervencija krenula je 24. prosinca ubacivanjem specijalnih postrojbi kako bi se osigurali preduvjeti za dolazak glavnine trupa tri dana kasnije. Glavni dio sovjetskih snaga, od oko 30 000 vojnika, ušao je u Afganistan 27. prosinca pod zapovjedništvom maršala Sokolova, čemu je prethodila uspostava zračnog mosta kojeg je uspostavila 103. zračnodesantna divizija „Vitebsk“. Ulazak u Afganistan je organiziran iz tri pravca. Uz padobrance 103. zračnodesantne divizije, drugi pravac je bio preko rijeke Amu Darje, a treći prodor je krenuo iz današnjeg Turkmenistana. 27. prosinca

⁶²Westad, *Globalni hladni rat: Velike sile i Treći svijet*, str. 353.

⁶³ Isto, str. 355.

⁶⁴ Jakovina, *Treća strana hladnog rata*, str.278.

⁶⁵ Ouimet, *The Rise and Fal lof the Brezhnev Doctrine in Soviet Foreign Policy*, str.90.

⁶⁶Despot, Zvonimir (urednik), *VP - Magazin za vojnu povijest posebno izdanje, Sovjetska invazija na Afganistan*, str. 25.

zauzeti su svi važniji telekomunikaciji i politički ciljevi u Kabulu, Amin je smijenjen i smaknut, te je za samo četiri sata uspostavljena potpuna kontrola nad gradom.⁶⁷

Odluku SSSR-a za vojnom intervencijom u Afganistanu treba promatrati iz nekoliko aspekata. Jedan od razloga je bio taj što je SSSR svim silama nastojao držati PDPA na vlasti, jer su bili svjesni da u slučaju ako Amin bude smijenjen ili ubijen, njegov nasljednik neće dolaziti iz redova komunista, već islamista, a u tom slučaju Afganistan je za Sovjete izgubljen. U takvom scenariju ne bi mogli zaštititi svoje investicije, niti se nadati da će uspjeti namiriti svoja potraživanja. Uz to, razlog je bio i probijanje obruča koji je SAD postavio oko granica SSSR-a još 1947. godine u sklopu strategije nacionalne sigurnosti i zadržavanju komunizma u dosegnutim granicama.⁶⁸ Jedan od najvećih razloga je svakako bio strah da će se revolucija iz Irana preslikati na Afganistan, a još veća zabrinutost je bila da će se, ako ne sada, onda u budućnosti, islamska revolucija prenijeti i na prostor SSSR-a koji je nastanjen muslimanima. Premda su republike sa velikim brojem muslimanskoga stanovništva u SSSR-u imali najveći demografski rast, strah je bio neopravdan zbog dobrog uključivanja muslimanskih obitelji u sovjetski sustav te njegovanjem socijalne pravde što nije bilo u suprotnosti s islamskim učenjem.⁶⁹ Ipak, zanemarivanje američkog iskustva u Vijetnamu, koje je koštalo 150 milijardi dolara uz 55 tisuća umrlih i 300 tisuća ranjenih, pokazat će se kao fatalna pogreška.⁷⁰

Iako se u pojedinoj literaturi govori o potpunoj iznenađenosti Amerikanaca sovjetskom intervencijom, Jakovina iznosi podatak kako je CIA već 22. prosinca očekivala vojnu intervenciju u Afganistanu u roku od 72 sata, kao i da je američki ambasador u Moskvi, Malcom Toon, u prosincu obavijestio nadležne kako je intervencija krajnje izvjesna.⁷¹ Čak se u navodima Zbigniewa Brzezinskog, savjetnika za nacionalnu sigurnost u vladi američkog predsjednika Jimmya Cartera, navodi kako je američka administracija vodila tajnu operaciju financiranja i obučavanja protivnika vlasti u Kabulu nadajući se kako će sve nestabilnija situacija u Afganistanu primorati Moskvu na intervenciju. Brzezinski je poslije izjavio „ Mi nismo gurnuli Ruse da interveniraju, ali smo se nadali da hoće“. No upitno je koliko je ta izjava zasnovana na stvarnim činjenicama, a koliko na želji Brzezinskog da pokuša sebi

⁶⁷ Kalinić, *Sekularni korijeni modernog islamizma: Palestina, Iran, Afganistan*, str.168.-170.

⁶⁸ Mikac, *Afganistan: Nikad završeni sukob*, str.69.

⁶⁹ Jakovina, *Treća strana hladnog rata*, str.281.

⁷⁰ Ostojić, *Velika igra*, str.57.

⁷¹ Jakovina, *Treća strana hladnog rata*, str.277.

odavno pripisati zasluge za američku ulogu u sovjetsko-afganistanskom ratu.⁷² Brzezinski je naime bio gorljivi antikomunist, vjerojatno i zbog svog istočnoeuropskog podrijetla. No, i bez obzira na to je li SAD očekivao intervenciju par dana prije njezinog početka ili ne, svojim propustom ju je zasigurno omogućio. Međutim, kada je do intervencije već došlo Amerikanci su odlučili od nje izvući najbolje što mogu. Poput živog pijeska, uvlačit će Sovjete sve dublje u afganistansku kaljužu izlažući ih sve većim gubitcima.⁷³ Nakon primitka vijesti da je Crvena armija ušla u Afganistan Brzezinski je napisao Carteru: „Mi smo sada u mogućnosti dati SSSR-u njihov Vijetnamski rat“.⁷⁴ I doista je američka diplomacija i administracija učinila da tako i bude. Svijet je odmah osudio sovjetsku intervenciju. Generalna skupština UN-a donijela je rezoluciju kojom se osuđuje sovjetska intervencija. Britanija je uvela sankcije SSSR-u te je na njihovu i američku inicijativu 61 zemlja bojkotirala ljetne Olimpijske igre u Moskvi 1980. godine, na što je SSSR odgovorio bojkotom sljedeće Olimpijade, zajedno s jedanaest zemalja Istočnog bloka, a koja se je održala u Los Angelesu.⁷⁵ Održavanje Olimpijskih igara bio je za građane SSSR-a ponosan trenutak, no nisu znali zašto su se druge države odlučile bojkotirati ga, jer je zbog Dekreta o cenzuri iz 1980. javno mišljenje u SSSR-u bilo kako rat ne postoji, te kako je vojska poslana u humanitarnu akciju.⁷⁶

SAD nije želio da ga se direktno povezuje s ratom u Afganistanu, jer su tek prije koju godinu i sami okončali svoju noćnu moru u Vijetnamu, stoga je sporednim putevima pomagao mudžahedinima. Washington je poticao obavještajne službe Saudijske Arabije, Pakistana i Egipta, te Izraela, kao njegovog tradicionalnog saveznika na pomoć mudžahedinima, a među zemljama koje su dale svoj obol u pomaganju pokretu otpora našla se je i Kina. Kina je vidjela afganistanski rat kao potencijalni destabilizacijski faktor u Pakistanu, a time i kao prijetnju svojim interesima, te je stoga pružala značajnu vojnu pomoć mudžahedinima.⁷⁷ Saudijska Arabija je čak i nadmašila SAD u svojim davanjima. Glavni posrednik CIA-e bio je Pakistan. Pakistanski predsjednik Zia ul Haq, inače gorljivi protivnik Sovjeta, pristao je da ISI, pakistanska tajna služba, provodi CIA-ine planove, no zahtijevao je apsolutnu tajnost. CIA-ina operacija naoružavanja i obučavanja mudžahedina nazvana je

⁷²Kalinić, *Sekularni korijeni modernog islamizma: Palestina, Iran, Afganistan*, str.172.

⁷³Mikac, *Afganistan: Nikad završeni sukob*, str.69.

⁷⁴Kalinić, *Sekularni korijeni modernog islamizma: Palestina, Iran, Afganistan*, str.172.

⁷⁵Isto, str.174.

⁷⁶Mirzoeva, Gulya, *Afghanistan 1979: The War That Changed The World*, Arte France, 2014.

⁷⁷Cannon, Lou, *Reagan: The Role of a Lifetime*, PublicAffairs, New York, 2000., str.323.

„Ciklon“.⁷⁸ Kupovane su zalihe sovjetskog oružja po čitavom svijetu te su ih zračnim putem dopremali u Pakistan odakle su dalje prosljeđene favoriziranim skupinama mudžahedina. SAD nije htio slati svoje oružje afganistanskim borcima kako se ne bi dobio dojam da su angažirani u ovom sukobu. William Casey, tadašnji direktor CIA-e, navodno se povjerio jednom od svojih pomoćnika rekavši mu: „Evo u čemu je ljepota afganistanske akcije. Obično se stvara dojam kako veliki, grozni Amerikanci tuku domoroce. U Afganistanu je upravo suprotno, Rusi mlate te majušne momke. Mi to ne pretvaramo u naš rat, jer mudžahedinima nije potrebna nikakva dodatna motivacija. Na nama je samo da im pružimo pomoć.“⁷⁹ Zanimljivo je promatrati američku politiku u regiji. Dok je poticala islamski fundamentalizam u Afganistanu, isti je u susjednom Iranu pokušavala suzbiti. Dolaskom Reagana na vlast u Americi, te koju godinu prije Margaret Thatcher u Britaniji, dodatno je ojačana pomoć Afganistancima koji su nastojali pobijediti Sovjete. Da bi to uspjeli Washington i Downing Street pomagali su vjerske radikale prikazujući ih kao borce za slobodu te poticali nacionalizam i radikalizam u središnjoj Aziji.⁸⁰ SAD-u će se ova operacija kasnije odbiti kao bumerang, jer će tadašnji štićenici CIA-e postati kasnije predvodnici terorističkih organizacija koje su se okrenule protiv SAD-a. Reagan je pobunjenike u Nikaragvi, te antikomunističke gerilce u Afganistanu nazvao borcima za slobodu (*freedom fighters*), te je smatrao da je u američkom interesu snabdijevati ih oružjem.⁸¹

Uloga Pakistana, ali i Saudijske Arabije u Afganistanu može se gledati i kroz regionalnu prizmu slanjem stranih boraca u Pakistan i preko Pakistana u Afganistan. Pakistan je radio na inicijativi prikupljanja radikalnih islamista iz cijelog svijeta koji bi se priključili mudžahedinima u njihovim borbama, jasno uz američku pomoć. Zia ul Haq je htio pretvoriti Pakistan u predvodnika muslimanskog svijeta, te popraviti odnos s Amerikancima.⁸² Zbog pakistanske pomoći proizaći će i američko prešutno prihvaćanje pakistanskog nuklearnog programa.⁸³ Dobrovoljci su dolazili iz cijeloga svijeta, većinom muslimanskih zemalja. Od 1982. do 1992. mudžahedinima se priključilo oko 35 000 muslimanskih radikala iz 43 zemlje. Saudijska Arabija se je pak na taj način rješavala vlastitih nezadovoljnih islamskih radikala. Na čelo saudijskih dobrovoljaca postavljen je Osama bin Laden, kao dovoljno bogata osoba

⁷⁸ Isto

⁷⁹ Westad, *Globalni hladni rat: Velike sile i Treći svijet*, str. 399.

⁸⁰ Mikac, *Afganistan: Nikad završeni sukob*, str.73.

⁸¹ Cannon, *Reagan: The Role of a Lifetime*, str.290.

⁸² Mikac, *Afganistan: Nikad završeni sukob*, str.76.

⁸³ Westad, *Globalni hladni rat: Velike sile i Treći svijet*, str. 397.

za taj zadatak, te dovoljno bliska kraljevskoj obitelji, što je svjedočilo o predanosti saudijske kraljevske obitelji džihadu..⁸⁴

Premda su Sovjeti kontrolirali veće gradove, ubrzo su shvatili da je bez nadzora nad ruralnim i nepristupačnijim dijelovima zemlje nemoguće uspostaviti željenu vlast i ugušiti pobune protiv nje. Ulazak Sovjeta samo je produbio jaz u zemlji, a sovjetska se vojska našla nepripremljena za ono što ju čeka, biti u epicentru vjerskog, ideološkog i plemenskog sukoba.⁸⁵ Sovjetski vojni dužnosnici su još u prvom razdoblju rata smatrali da je intervencija velika greška i da kada jednom uđu u Afganistan iz njega će se biti veoma teško izvući. Dva glavna problema za Sovjete su bili brzi raspad afganistanske vojske te spremnost afganistanskih seljaka, većinom plemenskog stanovništva, da mudžahedinima pružaju hranu, smještaj i informacije. Bez te podrške nižeg sloja društva teško da bi u početku slabo organizirane snage mogle imati ozbiljniju ulogu u otporu sovjetskim snagama.⁸⁶ Uz to, američka pomoć te pomoć njihovih saveznika u naoružavanju i obučavanju je iz godine u godinu rasla. Sovjeti su pokušavali držati glavne prometne pravce i veća strateška mjesta, no gerilski način ratovanja na koji su naišli i na koji nisu bili spremni ih je iscrpljivao. Afgnistanke snage s kojim je raspolagao Kabul su brojale oko 300 000 pripadnika, dok je oko 200 000 do 250 000 tisuća mudžahedina bilo raspoređeno u 4000 baza. Treba nadodati da je broj regularnih snaga afganistanske vojske precijenjen jer su bila prisutna gotovo svakodnevna dezertstva.⁸⁷

Smrcu Brežnjeva, Andropova i Černjenka umrla je stara garda koje i je inicirala slanje vojske u Afganistan. Dolaskom na vlast Mihail Gorbačov je znao da je potrebno što prije izvući se iz Afganistana, no pitanje je bilo kako. Pokušao je dodatnim povećanjem broja vojnika te jakim napadima brzo završiti posao, no bezuspješno. 1985. godina, iako je bila najkrvavija, nije donijela nikakav pomak. Naposljetku, na konferenciji u Ženevi 1985. godine Gorbačov je dao naznake da bi Sovjeti uskoro mogli napustiti Afganistan. Na konferenciji 1988. godine je to i obznanio, premda nekima u američkoj administraciji to nije odgovaralo jer su htjeli da SSSR „pusti krvi što je više moguće“. Prije povlačenja stigla je naredba da sovjetska vojska napadne položaje mudžahedina, premda su ovi pristali ih propustiti i obećali da ih neće napadati. Sovjetski vojni dužnosnici bili su protiv ove odluke, jer su ju smatrali sramotnom i nepotrebnom, no zapovijed su morali izvršiti. Mudžahedini su izvršili svoje

⁸⁴ Mikac, *Afganistan: Nikad završeni sukob*, str.77.

⁸⁵ Kalinić, *Sekularni korijeni modernog islamizma: Palestina, Iran, Afganistan*, str.173.

⁸⁶ Westad, *Globalni hladni rat: Velike sile i Treći svijet*, str. 395.

⁸⁷ Kalinić, *Sekularni korijeni modernog islamizma: Palestina, Iran, Afganistan*, str.177.-179.

obećanje i nisu uzvratili. 15. veljače 1989. godine i zadnji sovjetski vojnik napustio je Afganistan.

6. Posljedice Sovjetske intervencije u Afganistanu

Uz neprestanu pomoć SAD-a u naoružavanju mudžahedina, među kojima su se od 1986. našli i posebno važni *Stingeri*, oružje zemlja-zrak kojim je izgubljena sovjetska zračna nadmoć, sve bolja organiziranost gerilaca te stalni priljev stranih boraca, Sovjeti su trpjeli sve veće gubitke. Također, ni smjena Babraka Karmala Najibullahom nije urodila željenim promjenama. Javnost u Moskvi, koja je sad bila posve upućena u zbivanja u Afganistanu sve je žešće protestirala zbog sve većih gubitaka sovjetskih vojnika. Gorbačov je odlučio okončati rat za koji nikad zapravo ni nije postojala apsolutna suglasnost Kremlja i na koji su do tada potrošili 45 milijardi dolara.⁸⁸ Povlačenje Sovjeta iz Afganistana za sobom je povuklo i druga zbivanja u zemljama Trećeg svijeta. Sovjetske trupe povučene su i iz Mongolije, Kubi je naređeno da odustane od svojih pretenzija u Angoli, kao i Vijetnamu da odustane od ekspanzionističke politike u Kampučiji. Posljedica je bila i održavanje prvog sovjetsko-kineskog sastanka nakon 30 godina.⁸⁹ Neuspješni sovjetski eksperiment i sramotni odlazak iz Afganistana postao je ubrzo globalni simbol neuspjeha SSSR-ove politike u zemljama Trećega svijeta.⁹⁰ Iako neuspjeh u Afganistanu nije bio jedini čimbenik, svakako je utjecao na skorašnji raspad SSSR-a. No, sporazum iz Ženeve je označavao samo povlačenje sovjetskih snaga iz Afganistana, ne i prestanak financiranja zaraćenih strana. Sovjeti su i dalje pružali pomoć predsjedniku Najibullahu, dok je CIA ostala uključena u Afganistanu i nakon povlačenja Sovjeta. CIA je pokušala postići svrgavanje predsjednika Najibullaha, a operacija u Afganistanu je i najveća i najskuplja uopće u povijesti CIA-e. 1992. godine Kabul osvaja Ahmad Massoud, Tadžik i jedan od čelnih ljudi pokreta otpora, no mir nije uspostavljen. Zapad je ubrzo zaboravio svoje donedavne saveznike propuštajući priliku stabilizacije zemlje te ostavljajući je da tone u sve dublji građanski sukob. 1994. se iz jedne skupine radikala koje je prije obučavala CIA izrodio pokret talibana koji dvije godine poslije dolaze na vlast, a za teroristički napad 11.rujna 2001. SAD će okriviti upravo njih. Kao odgovor 24. prosinca 2001.godine Međunarodne koalicijske snage, koje će ponoviti mnoge greške Britanaca i Sovjeta, ulaze u Afganistan, ali i u rat koji traje do danas te za koji još nitko ne zna kako će završiti.

⁸⁸ Despot, Zvonimir (urednik), VP - *Magazin za vojnu povijest posebno izdanje, Sovjetska invazija na Afganistan*, str. 37

⁸⁹ Kalinić, *Sekularni korijeni modernog islamizma: Palestina, Iran, Afganistan*, str.184

⁹⁰ Westad, *Globalni hladni rat: Velike sile i Treći svijet*, str. 426.

Zaključak

Sovjetsko-afganistanski rat ostavio je stravične posljedice. U ionako nerazvijenoj zemlji materijalni gubici su bili ogromni, a i ono malo gospodarstva i industrije uništeno. Rat je za sobom odnio oko milijun i 200 000 ljudi na afganistanskoj strani, 15 000 na sovjetskoj te prouzročio iseljavanje više od šest milijuna izbjeglica. Afganistan, zemlja koja je kroz povijest bila talac vlastitog geografskog položaja, još je jednom nažalost pokazala kakva je sudbina manjih zemalja koje se nađu između dviju velikih sila. Uz etničku razjedinjenost i netrpeljivost, te činjenice da se je našao u epicentru hladnoratovskog odmjeravanja SSSR-a i SAD-a, Afganistan ni nije imao šansu za uspostavu mira i međuetničkog pomirenja. Nered koji su za sobom ostavili SSSR i SAD kao i nezanimanje za zbivanja u zemlji, te za postratnu obnovu Afganistana doveo je do nastavka građanskoga rata iz kojeg su iznikle nove radikalne snage - talibane. Uvjereni kako je pobjeda nad Sovjetima prije svega osigurana njihovim naporima, te vođeni činjenicom da su uspjeli svladati drugi po veličini svjetski imperij, očekuju da će uspjeti pobijediti i onaj drugi, jedini preostali, američki, zaboravljajući da je upravo njihova pomoć bila presudna u ratu sa Sovjetima. Promatrajući odnose velikih sila, njihovih vanjskih politika te ratnih sukoba u pojedinim manjim zemljama, možemo uočiti kako svijet ide u smjeru „novog hladnog rata“, ili je možda ipak u pitanju nastavak starog iz 20.st. Situacije na Bliskom istoku, prije svega u Siriji i Jemenu, kao i u Ukrajini moramo promatrati u kontekstima interesa velikih sila i njihovih saveznika, a među kojima sve veću ulogu u zadnje vrijeme dobiva Kina, koja je već postala trgovinski lider u svijetu. Kako će se taj novi „hladni“ sukob završiti tek ostaje da se vidi, no obično su manje zemlje te koje plate cijenu za odmjeravanje snaga velikih sila, kao što je to činio Afganistan kroz skoro cijelu svoju povijest.

LITERATURA

1. Cannon, Lou, *Reagan: The Role of a Lifetime*, PublicAffairs, New York, 2000.
2. Despot, Zvonimir (urednik), VP - Magazin za vojnu povijest posebno izdanje, *Sovjetska invazija na Afganistan*, Večernji list, Zagreb, 2018.
3. Jakovina, Tvrtko, *Treća strana hladnog rata*, Fraktura, Zagreb, 2011.
4. Johnson, Paul, *Moderna Vremena*, Golden marketing - Tehnička knjiga, Zagreb, 2007.
5. Kalinić, Pavle, *Sekularni korijeni modernog islamizma: Palestina, Iran, Afganistan*, Profil, Zagreb, 2015.
6. Klapan, Robert D., *Osveta Geografije*, Izvori, Zagreb, 2014.
7. Mikac, Robert, *Afganistan: Nikad završeni sukob*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2008.
8. Ostojić, Mile, *Velika igra*, Alfa, Zagreb, 1987.
9. Ouimet, J., Matthew, *The Rise and Fall of the Brezhnev Doctrine in Soviet Foreign Policy*, The University of North Carolina Press, 2003.
10. Rashid, Ahmed, *Talibani: islam, nafta i nova velika igra u Srednjoj Aziji*, Tamaris, Zagreb, 2001.
11. Westad, OddArne, *Globalni hladni rat: Velike sile i Treći svijet*, Golden marketing- Tehnička knjiga, Zagreb, 2009.

INTERNETSKI IZVORI

1. Skupina autora, Hrvatska enciklopedija (mrežno izdanje), URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=674> Leksikografski zavod Miroslav Krleža (pristupljeno 2.7.2018)

OSTALI IZVORI

1. Mirzoeva, Gulya, *Afghanistan 1979: The War That Changed The World*, Arte France, 2014., - dokumentarni film